

Friedner D. Wittman
Grupa do Badań nad Alkoholizmem
Medycznego Instytutu Badawczego w San Francisco

DOŚWIADCZENIA Z PROGRAMÓW CASTRO VALLEY I SAN FRANCISCO: PERSPEKTYWA MODELU ŚRODOWISKOWEGO

Spoleczne problemy związane z używaniem alkoholu to złożona materia interakcji między pijącymi i okolicznościami, w których piją (Cahalan 1970; Cahalan i Room 1974; Clark i Midanik 1982). Artykuł ten dotyczy wpływu wywieranego na spożycie alkoholu przez takie czynniki jak bezpośrednie środowisko picia (Single i Storm 1985) i dostępność alkoholu na poziomie społeczności lokalnej (Bruun i wsp. 1975).

Ekolodzy społeczni twierdzą, że skuteczne inicjatywy prewencyjne wymagają równoległego oddziaływania na zmiany zarówno na poziomie indywidualnym jak i środowiskowym (Smith i Hanham 1982; Wittman 1983a). Edukacja prewencyjna może wywołać zmianę indywidualnego wzoru picia, jeżeli środowisko alkoholowe zostanie przekonstruowane w sposób podtrzymujący tę zmianę i jeżeli mieszkańcy tego środowiska jasno rozumieją, jakich zmian się od nich oczekuje (np., Wittman i Christy 1987). Ten ostatni punkt jest szczególnie istotny w Stanach Zjednoczonych, gdzie szczególną wartość przypisuje się prawu jednostki do korzystania ze swego środowiska według własnych upodobań.

Przy planowaniu programu dobrze więc byłoby skoncentrować wysiłki prewencyjne na próbach przeprowadzenia zmian w środowisku, ale w taki sposób, by zaangażować jego mieszkańców w dobrowolną pracę nad modyfikacją.

Jak powinno przebiegać planowanie? Po pierwsze, planowanie w oparciu o model uczestnictwa środowiskowego jest, jak stwierdzono, skomplikowanym sposobem działania metodą kolejnych przybliżeń (Schon 1983; Wittman 1983b). Działanie to

obejmuje wiele przymiarek i dopasowań (Alexander i wsp. 1977), pozwalających rozpoznać i wprowadzić w życie nowe konfiguracje, łączące zmianę zachowań z modyfikacją kontekstów (scenografii). Po drugie, środowiskowe planowanie dostępności alkoholu może najlepiej się sprawdzić, kiedy dla zredukowania lub wyeliminowania lokalnie odczuwalnych problemów alkoholowych zastosuje się podejście polegające na wspólnym ich rozwiązywaniu (Room 1980).

Ogólna formuła takiego planowania obejmuje trzy fazy (szczegółowe omówienie znaleźć można w rozdziale IV Wittman i Shane 1980):

- Rozpoznanie i potwierdzenie przez lokalne wspólnoty obywatelskie (agencje, organizacje), że w danej społeczności występuje problem.
- Uzyskanie aktywnego poparcie dla metod działania, mających spowodować zmiany w lokalnej społeczności.
- Instytucjonalizacja (uwłaszczenie na poziomie lokalnym) trwałego wysiłku dla utrzymania osiągniętych postępów.

Praktyczne doświadczenia z planowania działań w społecznościach lokalnych

Przedstawione tu zostaną dwa programy, szczególnie interesujące z punktu widzenia wymienionych powyżej zasad planowania działań w społeczności. Rozpoczęty w 1982 roku program w San Francisco częściowo osiągnął cele fazy oceny i aktywnego poparcia, zanim zakończył się w roku 1986. Program w Castro Valley rozpoczął się w 1986 roku i obecnie znajduje się w drugim roku fazy instytucjonalizacji.

Program Prewencji w San Francisco (SFPP)

Założenie. Problemy związane z używaniem alkoholu (w odróżnieniu od alkoholizmu) są zjawiskami, które generalnie dotyczą całej społeczności lokalnej, a nie tylko poszczególnych osób. Problemy te więc stwarzają poważne trudności agencjom publicznym i organizacjom społecznym działającym w danej społeczności. Do problemów występujących na poziomie społeczności lokalnej można podejść jak do wspólnych trudności, podatnych na wspólny program zmian prowadzony przez kilka agencji. Jeżeli wszystkim zainteresowanym agencjom i organizacjom stworzy się możliwość wspólnego rozpoznania problemu i wspólnego opracowania rozwiązań, to pójść za tym może aktywne wsparcie działań zmierzających do ograniczenia istniejących problemów i zapobieganie powstawaniu ich w przyszłości.

Program SFPP usiłował stworzyć okazję kluczowym osobom z kilku agencji i organizacji w San Francisco do zapoznania się z problemami alkoholowymi z perspektywy środowiskowej i do przyjęcia środowiskowego podejścia w radzeniu sobie z nimi.

Etap wstępny (1982-1983). SFPP rozpoczął się jako wspólny projekt dwóch miejskich agencji badawczych w San Francisco: Alcohol Research Group [Grupa badań nad alkoholizmem] i Medical Research Group (Grupa badań medycznych) oraz San Francisco Community Substance Abuse Service (Służba zwalczania alkoholizmu i

narkomanii w społeczności San Francisco). Po sześciomiesięcznym okresie werbowania współpracowników, około 30 osób pełniących kierownicze role w lokalnej społeczności wzięło udział w 3 pięciogodzinnych Warsztatach Planowania Prewencyjnego, które zapoznały je z postrzeganiem problemów alkoholowych z perspektywy społeczności lokalnej oraz ze środowiskowym podejściem do rozwiązywania tychże problemów. Uczestnicy warsztatów wywodzili się z szerokiego grona osób znaczących w społeczności. Obecni byli przedstawiciele władz lokalnych, służb porządku publicznego, biura obrońcy z urzędu, miejskiego biura planistycznego, szkolnictwa, związków wyznaniowych, organizacji ochotniczych oraz służby zdrowia i opieki społecznej. (Pełny opis przebiegu warsztatów – patrz Wallack 1984-1985).

Uczestnicy warsztatów z łatwością przyswoili sobie proponowane koncepcje prewencji i płynące z nich implikacje co do planowania. Ta niezwykle zdolna grupa przekształciła się w pewnym momencie w zespół planujący, który zidentyfikował i następnie wyeliminował nadchodzące zagrożenie dla zdrowia publicznego w alkoholowym środowisku San Francisco, jakim była proponowana ustawa, dopuszczająca sprzedaż napojów alkoholowych na stacjach benzynowych.

Po zakończeniu warsztatów podejmowano kilkakrotne, nieudane próby wprowadzenia konkretnych działań prewencyjnych, które modyfikowałyby stwarzające problemy okoliczności i praktyki używania alkoholu. Kierownik programu SFPP wraz z jego koordynatorem próbowali osiągnąć kilka zidentyfikowanych podczas ostatniej sesji warsztatowej celów prewencyjnych, ale bez sukcesu (było to np. wdrożenie programu dotyczącego alkoholu i przemocy w rodzinie przez agencję pomocy dzieciom maltretowanym; akcja przeciwko picciu na ulicy w biednych dzielnicach imigranckich; konsultacje w sprawie zapobiegania problemom w środkach komunikacji miejskiej; opracowanie poradnika dla osób odpowiedzialnych za regulację obrotu alkoholem, jak wykorzystywać lokalne przepisy do pertraktacji z punktami sprzedaży alkoholu).

Etap późniejszy (czerwiec 1983 - czerwiec 1986). Podejście zastosowane w pierwszym roku było kontynuowane w latach następnych, mimo że program SFPP został przeniesiony do innej instytucji. Dotychczasowy koordynator będący działaczem oświaty zdrowotnej został zastąpiony przez osobę z doświadczeniem w prowadzeniu programów usług społecznych. Ponownie po udanych zajęciach warsztatowych następował okres frustracji spowodowanej nieudanymi próbami wprowadzenia konkretnych inicjatyw prewencyjnych, których celem było wywołanie istotnych zmian w środowisku, gdzie problemy alkoholowe występowały.

Pomimo kilku podjętych w drugim i trzecim roku inicjatyw, personelowi SFPP nie udało się zmobilizować uczestników późniejszych warsztatów (w przeciwieństwie do grupy z pierwszego roku), ani też innych zainteresowanych grup i osób z lokalnej społeczności, do podjęcia inicjatyw prewencyjnych. Ponadto te nieliczne działania, które podjęto, nie były ze sobą skoordynowane i nie stanowiły wspólnej akcji. Zamiast mobilizować, rozdzielać zadania i koordynować, koordynatorka programu przyjęła cały ciężar pracy programu SFPP na siebie.

Mimo niezwykłego wysiłku osobistego i wytrwałości koordynatorki, program nie był w stanie nabrać rozmachu. Po zakończeniu roku budżetowego 1985-1986 hrabstwo wycofało wsparcie dla SFPP, ponieważ program wydawał się dreptać w miejscu, w związku z czym agencja macierzysta program rozwiązała. Mimo to kilka wcześniejszych wysiłków i pomysłów z SFPP wypłynęło ponownie w późniejszych interwencjach, które podjęto i skutecznie zrealizowano już po zakończeniu programu.

Program Planowania Prewencji w Castro Valley (CVPPP)

Założenie. Grupa Zadaniowa ds. Zwalczania Narkomanii, powołana przez Zarząd Liceum Ogólnokształcącego w Castro Valley, najszacowniejszą instytucję w tej 45-tysięcznej miejscowości, będącej sypialnią San Francisco, poszukiwała skuteczniejszych niż programy edukacyjne, sposobów ograniczenia picia napojów alkoholowych przez lokalną młodzież. Wcześniejsza praca nad podniesieniem wrażliwości społeczności wobec problemu używania alkoholu przez młodzież tworzyła dobry grunt dla planowanych działań. W związku z tym zespół wdrażający program prewencyjny miał nadzieję, że wykorzystując doświadczenia SFPP uda się zrealizować konkretne działania, zmierzające do zmodyfikowania stwarzających problemy alkoholowe uwarunkowań środowiskowych.

CVPPP stworzył okazję do podsumowania nowych pomysłów i merytorycznego wsparcia dla już trwającego w społeczności procesu planowania działań prewencyjnych. Zaproponowano czteroetapowy model programu, na który składały się: etap potwierdzenia istnienia problemów, etap rozbudzania aktywnego wsparcia oraz etap kompleksowej oceny i planowania działań (Shane i Cherry 1987). W procesie uzyskiwania aktywnego wsparcia społeczności chodziło o podniesienie świadomości mieszkańców na temat lokalnych problemów związanych z używaniem alkoholu (proces ten trwał już, zanim zespół przybył do Castro Valley). Diagnoza sytuacji sporządzona przez zespół planujący została udostępniona społeczności na forum, którego rolą miało być wzmocnienie świadomości istnienia problemów alkoholowych i uzyskanie aktywnego wsparcia dla działań prewencyjnych. To z kolei powinno doprowadzić do zaplanowania konkretnego programu działań.

Okres początkowy (lato 1986-jesień 1987). Działania w tym okresie zawierały trzyczęściowy program, w którym dokumentowano dotychczasowe reakcje na problemy alkoholowe ze strony lokalnych agend i organizacji; zbierano dane na temat występujących w społeczności problemów alkoholowych; podjęto pracę nad zbudowaniem poparcia społeczności dla inicjatyw CVPPP poprzez wyjaśnianie idei programu różnym lokalnym grupom. Etap ten przebiegł gładko, wyniki ponad 50 wywiadów zebranych od osób i instytucji posłużyły do sformułowania raportu, rozpracowanego następnie na forum społeczności (Shane i Cherry 1986).

W listopadzie 1986 zwołano forum społeczności lokalnej po hasłem: „Młodzież i Alkohol: To Troska Całej Społeczności”. Spotkanie odbyło się w bibliotece Liceum Ogólnokształcącego w Castro Valley. W forum tym uczestniczyło około 150 osób, by przedyskutować sporządzony raport i dowiedzieć się, w jaki sposób lokalne agencje

i organizacje mogłyby aktywniej uczestniczyć w organizowaniu lokalnych inicjatyw prewencyjnych.

Sprawy przejścia uczestników forum od słów do czynów nie pozostawiono przypadkowi. Zachęcić ludzi do działania miała przygotowana na podstawie analizy sytuacji wyjściowej (wspólnym wysiłkiem CVPPP i Grupy Zadaniowej ds. Zwalczania Narkomanii) lista pięciu obszarów problemowych, które potencjalnie mogły zainteresować mieszkańców Castro Valley jako przedmiot działań interwencyjnych. Wyodrębnione obszary to: alkohol w rodzinie; alkohol w szkole; dostępność alkoholu w handlu; poziom egzekwowania obowiązującego prawa; lokalne normy zachowania wobec alkoholu (dorosłych i młodzieży). Po wystąpieniu koordynatora, uczestników podzielono w sposób losowy na pięć grup, z których każda miała się zająć jednym z wyodrębnionych obszarów. Nalegano, by każda grupa określiła możliwe sposoby działania i wyznaczyła następne spotkanie w ciągu jednego miesiąca. Konsultant i koordynator programu pracowali z każdą grupą by upewnić się, że zadanie zostanie skutecznie wykonane.

Okres późniejszy (grudzień 1986 - do chwili obecnej). Pięć grup roboczych, utworzonych podczas forum, przekształciło się w trzy grupy, które w ciągu następnych 11 miesięcy wdrożyły 15 akcji interwencyjnych skierowanych do lokalnej społeczności (Shane bez daty). Akcje kładły nacisk głównie na wyeliminowanie alkoholu z życia towarzyskiego młodzieży.

W Castro Valley zbudowano klimat poparcia społeczności dla działań zapobiegawczych. Działające grupy nie były zorganizowane formalnie ani pod względem kierownictwa, ani zasad członkostwa czy charakteru spotkań, nie było też ciała koordynującego. Mimo to spotkania odbywały się i planowano konkretne posunięcia. Warto tu podkreślić rolę konsultanta ds. przekazu, który każdej z grup ułatwił dotarcie z informacją do szerokiej publiczności, jak również oferował wsparcie merytoryczne.

Instytucjonalizacja wewnątrz społeczności. W 1988 CVPPP zadomowił się w Castro Valley. Wdrożono program „Wiadomości Prewencyjne” – telefon mający pomagać społeczności w radzeniu sobie z problemami alkoholowymi. Założono też Prewencyjną Skrytkę Poczтовую, co lokowało „program” pod konkretnym adresem. Pod wrażeniem tych sukcesów, komitet zapobiegania problemom alkoholowym w hrabstwie zapewnił fundusze dla wprowadzenia w Castro Valley etatowego stanowiska koordynatora programu prewencji. Osoba zajmująca to stanowisko obecnie ma za zadanie podtrzymywanie i rozszerzanie lokalnych działań.

DYSKUSJA

Porównanie Programów z San Francisco i z Castro Valley

Program San Francisco nie osiągnął stadium samo podtrzymującej się aktywności na rzecz zmiany sprzyjających picciu uwarunkowań lokalnych, natomiast programowi Castro Valley udało się to osiągnąć. Jakie były czynniki determinujące tak odmienne rezultaty?

Poparcie ze strony pełniących wiodące role członków społeczności. Stała obecność Zarządu Grupy Zadaniowej ds. Zwalczenia Narkomanii dostarczyła silnego wsparcia dla CVPPP w postaci zawsze dostępnej konsultacji i pomocy. Wysiłki podejmowane w programie San Francisco na rzecz zapewnienia sobie podobnego wsparcia uwieńczone zostały tylko częściowym sukcesem. Frekwencja podczas warsztatów była dobra, ale ich efekt nie utrwał się w formie kontynuacji działań, być może dlatego, że zbyt mało uwagi poświęcono podtrzymywaniu zainteresowania problemem po spotkaniach warsztatowych. Elity społeczne San Francisco są rozproszone w różnych sektorach, co jest typowe dla wielkich aglomeracji metropolitalnych. Zrozumiały więc, że koordynacja i podtrzymywanie motywacji do działania było w SFPP znacznie trudniejsze, a przy małej liczebności i odizolowaniu osób wdrażających program praktycznie niemożliwe. Z perspektywy czasu wydaje się, że lepiej byłoby, gdyby SFPP skoncentrował swoje wysiłki na węższym obszarze (np. pracy na określonym terenie lub z określonymi grupami) i gdyby bardziej zadbał o budowanie zaplecza społecznego i nawiązywanie współpracy z innymi organizacjami.

Praca z różnorodnymi agencjami i grupami. CVPPP szybko rozszerzył swoją bazę poparcia w Grupie Zadaniowej ds. Zwalczenia Narkomanii o bliską współpracę z trzema grupami działania i lokalnymi organizacjami zainteresowanymi ograniczaniem problemów związanych z alkoholem. SFPP nigdy nie nawiązał znaczących i trwałych kontaktów poza instytucją macierzystą. Planowanie wspólnie z działającymi w społeczności grupami i lokalnymi agencjami, zorientowanymi na problem alkoholowe programów prewencyjnych, okazało się trudne. Zarówno SFPP i CVPPP włożyły wiele wysiłku w rozszerzenie wąskiej perspektywy zauważania przez lokalne społeczności problemów alkoholowych na poziomie indywidualnego alkoholizmu i troski o trzeźwość młodzieży. CVPPP rozwinął tę perspektywę na całą społeczność biorąc problem picia wśród młodzieży za punkt wyjścia i poszerzając krąg zainteresowań o sprawy związane z ogólną dostępnością alkoholu (badając źródła zaopatrywania się w alkohol przez młodzież).

Czynnik wykorzystania mediów. W CVPPP była osoba wyspecjalizowana w pracy ze środkami przekazu, wśród personelu SFPP takiej osoby nie było. Znacząca kampania w mediach, przeprowadzona przez CVPPP, służyła przekazywaniu idei programu, uświadamianiu i kierowaniu uwagi na problemy alkoholowe. Informacje te dotarły do całej populacji Castro Valley. W programie San Francisco kampania w mediach była również intensywna, ale w porównaniu z działaniami w Castro Valley jej przekaz był zbyt rozproszony, źle skoordynowany i w 700-tysięcznym mieście mało widoczny.

Wielorakość działań w programie. Jednoczesny rozwój różnych form działań podejmowanych przez trzy grupy robocze w Castro Valley doprowadził do utworzenia sieci wzajemnego wsparcia i nadał formę całej działalności prewencyjnej w tej społeczności. W programie San Francisco koordynator programu nie miał żadnego personelu wspierającego i żadnej infrastruktury dla działania grup roboczych. Zatem cała codzienna praca spadła na głowę jednej osoby i przerosła jej możliwości.

Zaplecze programu i dostarczanie dodatkowego wsparcia w razie potrzeby. Program Planowania Prewencji w Castro Valley mógł w razie potrzeby liczyć na wspar-

cie ze strony konsultanta ds. przekazu, koordynatora programu, konsultanta programu, statystyka i zarządu Grupy Zadaniowej ds. Zwalczania Narkomanii. SFPP pozbawiony był pomocy. Liczebność całego personelu pomocniczego w tym programie nigdy nie przekroczyła 1,6 etatu przeliczeniowego. Ponadto akcje przeprowadzane w ramach SFPP rozproszone były w różnych obszarach miasta, brakowało im koordynacji i nie były w stanie wspierać się wzajemnie. Z perspektywy czasu można powiedzieć, że niezwykle ograniczone środki SFPP mogły być lepiej spożytkowane choćby poprzez skoncentrowanie kilku rodzajów działań w jednym obszarze miasta.

Różnice w sposobie instalacji programów. Od samego początku program Castro Valley zmierzał bezpośrednio do fazy zaangażowania w konkretne działania wobec konkretnych problemów. Natomiast program San Francisco usiłował najpierw zyskać wsparcie miejscowych znaczących środowisk i skłonić je do przyjęcia nowego spojrzenia na problemy alkoholowe. Ta zmieniona perspektywa miała być bazą do powołania grup zadaniowych, zajmujących się konkretnymi problemami. W San Francisco dużo energii i wysiłku poświęcono odpowiedzi na pytanie: do jakiego stopnia może być tam akceptowane myślenie o problemach alkoholowych z perspektywy środowiskowej. W konkretne działania zmierzające do ograniczenia problemów alkoholowych poprzez modyfikację środowiska włożono mniej energii.

Program w Castro Valley jest świadectwem pionierskich działań Programu Prewencji w San Francisco i świadectwem rozwoju planowania działań prewencyjnych na poziomie społeczności lokalnej w całej Kalifornii. W miarę rosnącej akceptacji dla samej idei, wzmaga się zainteresowanie takimi programami, doskonala się strategię działań.

Tłumaczenie: Andrzej Bidziński

PIŚMIENNICTWO

1. Alexander, C.A.; Ishikawa, S.; Silverstein, M.; Jacobson, M.; Fiksdahl-King, J.; and Angel, S. A (1977): *Pattern Language*. New York: Oxford University Press.
2. Bruun, K; Edwards, G.; Lumio, M.; M(ke)(l, K; Pan, L.; Popham, R.E.; Room, R.; Schmidt, W.; Skog, O-J.; Sulkunen, P.; and (sterberg, E. (1975): *Alcohol Control Policies in Public Health Perspective*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Center for Alcohol Studies.
3. Cahalan, D. (1970): *Problem Drinkers: A National Survey*. San Francisco: Jossey-Bass, 1970. Cahalan, D., and Room, R. (1974): *Problem Drinking Among American Men*. New Brunswick, N.J.: Rutgers Center of Alcohol Studies, 1974.
4. Clark, W., and Midanik, L. (1982): *Alcohol use and alcohol problems among U.S. adults: Results of the 1979 national survey*. Alcohol Consumption and Related Problems. Alcohol and Health Monograph No. 1. DHHS Pub. No. ADM82-1190. Washington, D.C.: GPO, pp. 3-52.
5. Room, R. (1980): *Concepts and strategies for the prevention of alcohol-related problems*. Contemporary Drug Problems (Spring): 9-47.
6. Schon, D.A. (1983): *The Reflective Practitioner*. New York: Basic Books.
7. Shane, P. (undated) *The Castro Valley Prevention Planning Project: Final Report*. Oakland, Calif: Alameda County Alcohol and Drug Programs.

8. Shane, P., and Cherry, L. (1986): *Castro Valley Prevention Planning Project (Report on the Youth and Alcohol: It's a Community Concern Forum)*. Oakland, Calif.: Alameda County Alcohol and Drug Programs.
9. Shane, P., and Cherry, L. (1987): *Alcohol Problem Prevention Through Community Empowerment*. Oakland, Calif.: Alameda County Alcohol and Drug Programs.
10. Single, E., and Storm, T. (eds.) (1985): *Public Drinking and Public Policy*. Toronto: Addiction Research Foundation.
11. Smith, J., and Hanham, R.Q. (1982): *Alcohol Abuse: Geographical Perspectives*. Washington, D.C.: Association of American Geographers.
12. Wallack, L. A (1984-85): *Community approach to the prevention of alcohol-related problems: The San Francisco experience*. *International Quarterly of Community Health Education* 5 (2): 85-102.
13. Wittman, F.D. (1983a): *Regulation of Alcohol Availability in Selected California Communities: Introduction and Summary of Findings*. Berkeley, Calif.: Prevention Research Center, Institute of Epidemiology and Behavioral Medicine, Medical Research.
14. Wittman, F.D. (1983b): *Architectural Planning and Design in Complex Organizations*. University of California, Berkeley. Dissertation Abstracts International. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms, Volume 44/10-A, p. 2910, Order No. AAD83-29097.
15. Wittman, F.D., and Christy, C.C. (1987): *Gator Gardens Server Intervention Program*. Berkeley, Calif.: Prevention Research Center.
16. Wittman, F.D., and Shane, P. (1988): *Manual for Community Planning to Prevent Problems of Alcohol Availability*. Berkeley, Calif.: Prevention Research Center.